

KRONIKK

Et førtitalls nyoppdagede brev fra Marie Hamsun til en amerikansk forfatter og journalist kaster interessant lys

«Jeg har ingen illusjoner n

Etter at Birgit Gjernes i høst utga sin bok *Marie Hamsun. Et livsbilde*, har det dukket opp nytt materiale som ytterligere kan bidra til å belyse Maries — og til dels også Knut Hamsuns — dramatiske og omskiftelige livsløp. Det dreier seg om i alt ca. 40 brev, skrevet og sendt av Marie til forfatteren og presse mannen Doery Smith — en mann som også Knut Hamsun hadde stått i kontakt med og hatt tillit til.

Nettopp dette eldre, etablerte forholdet var trolig en hovedårsak til at Smith etter hvert også vant Maries fortrolighet. Marie og Doery Smith hadde ellers felles erfaringsbakgrunn i det at de begge hadde havnet på «gal» side under krigen og fått hver sin lands- svikdom.

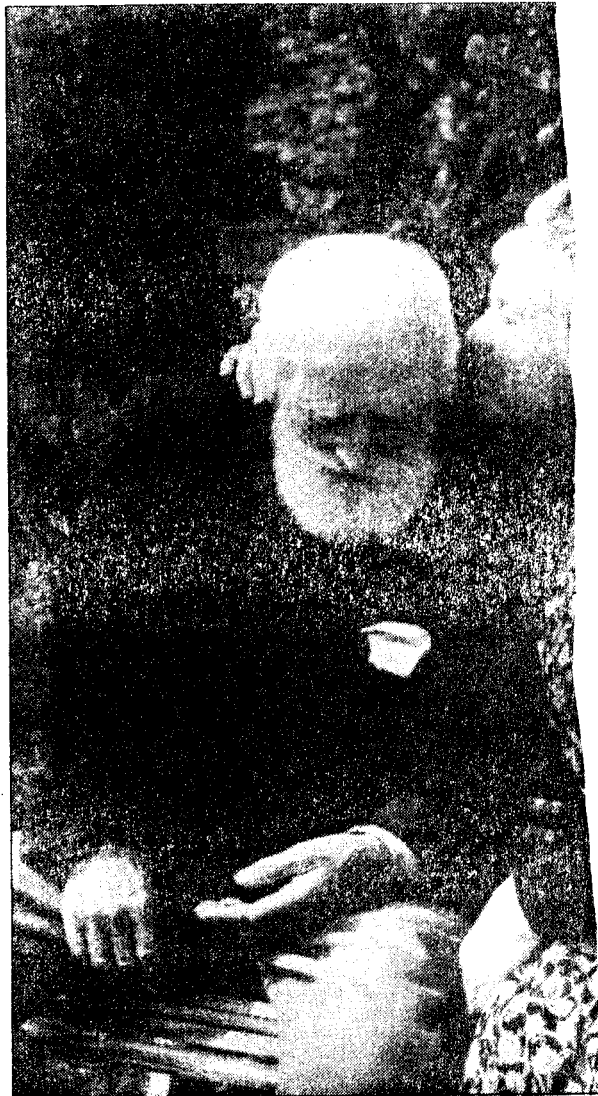
Smith fulgte svært godt med i hva som ble skrevet både om Knut og Marie Hamsun i norsk press. Ved å refundere hans utgifter til porto og ekstra avisinnkjøp benyttet Marie ham som en delvis betalt medhjelper, en slags overvåkningsagent og argus-sentral som fornerte henne med avisutklipp slik at hun kunne holde seg orientert. Stadig får Smith takksigelser for tilsendt materiale.

Begge brevskrivere var opptatt av og svært lite fornøyd med det norske rettsoppgjøret og nordmenns holdninger i tiden etter 1945. Marie ønsket Doery lykke til i arbeidet for «humbungens og korrupsjonens avsløring», men hadde egentlig selv lite håp om at det skulle lykkes å få «åpnet det norske folks øine». «Det ser ut som stål muren omkring oppjøret og dets menn trosser alt», skriver hun i 1957. «Folk har jo nu i 12 år vært utsatt for en absolutt ensidig propaganda i den samlede presse og kringkasting, så det skal nok mye til å vinde gehør». Ni år senere betror hun Smith at: «Jeg har ingen illusjoner mer i dette liv. Prøver å innstille meg på det neste.»

Økonomiske bekymringer er et gjennomgangstema i brevene. For å skaffe midler til et helt nødvendig vedlikehold på Nørholm og for samtidig å unngå tvangsauksjon, begjært av skattemyndighetene, besluttet Nørholm-folket seg våren 1957 til å åpne dørene for publikum: «Husene er ikke holdt vedlike, intet gjort siden før krigen, og de er i en ytterst miserabel forfatning. Jeg har henvendt mig til både riksantikvariatet og kirke departementet om støtte, da vi ikke kan hindre ødeleggelsen. Som må formodes å komme til å interessere andre enn oss — med tiden. Men jeg har fått blankt avslag. Gyldendal er også — indirekte, da vi ikke er på talefot med direktøren — gjort oppmerksom på at husene rårner ned. Men der hadde det ingen interesse. Så får vi da sette oss skilt her, at folk kan komme inn fra 1ste mai. Det er ikke i Knut Hamsuns ånd. Men det er mindre i hans ånd at Nørholm faller sammen. Og det er meget nære på».

«Var vi bare bragt ut av veien, tror jeg Hamsun vilde bli feiret så stort som en mektig og helt skamløs H(arald) G(rieg) evnet.»

Direktør Harald Grieg i Gyldendal som her får sitt pass påskrevet, blir også ved flere andre anledninger utsatt for hard omtale. Høsten 1958, i forbindelse med det nært forestående 100-årsjubileum for Knut Hamsuns fødsel, skriver Marie: «Var vi bare bragt ut av veien, tror jeg Hamsun vilde bli feiret så stort som en mektig og helt skamløs H.G. evnet.»

UNDER GULLREGNEN. Knut og Marie Hamsun på Nørholm.

Birgit Gjernes 1994-95

Fruen til Nørholm blir også stadig mindre fornøyd med hvordan tyskerne oppfører seg. Da hennes tyske forlegger i 1959 sender manuskriptet til *Under gullregnen* i retur — har Marie mistanke om at det er fordi han er blitt redd for å få «brent potene sine» — dvs. bli beskyldt for nazi-sympatier dersom han antok boken. «Jeg synes tyskerne begynner å tape seg», skriver hun. «De smyger og kryper seg opp økonomisk, men ellers!?!» I 1967 beklager hun seg over at ekte mannen de siste årene har vært lite lest i Tyskland — «skjønt disse spyttlikkene av noen efterkrigstyskere kunde tænke på at han er den eneste nordmand som er blitt høvd loddrett ut av Hitler, da han kom for å beklage oss alle over Terboven».

I samme brevet bruker hun for øvrig formuleringer som viser at hennes tankegang på flere måter kanskje ikke hadde endret seg så mye siden Hitler satt med makten. «Krigen (dvs. Vietnamkrigen) går jo sin gode gang», skriver hun spydig. «Til glede for skibstredene vor her på Sørlandet (...) og naturligvis til trivsel for rustningsjødene i Amerika.» Noen ganger er Marie kraftig irritert over ondssinnede rykter som er i omlopp.

som for eksempel at det ble flagget på Nørholm da tyskerne kom til landet 9. april 1940. «Vi heiste selvfølgelig ikke flagget her på Nørholm, da tyskerne kom. Det blev som alltid heist 17de mai. Alt annet er blank løgn», hevder hun i februar 1959. Andre ganger blir hun vemodig stemt av gamle minner som innhenter henne. Om den nye campingplassen ved Nørholm som sønnen Arild hadde fått opparbeidet forteller hun: «Den ligger på Hamsuns kjæreste jorde i skogkanten, hvor vi fant grunnmuren til de gamle herskaps hus fra dansketiden og hvor han hver vår gikk og kikket etter kløveren, om den hadde greid vinteren.»

«... disse spyttlikkene av noen efterkrigstyskere ...»

Søndag 12. september 1965 sendte NRK et radiointervju med Marie som Birgit Gjernes hadde laget. Ifølge avis- omtalene ble det helgens store opplevelse i radioen. I sin bok nevner Gjernes merkelig nok ikke denne suksessbegivenhet. Uttalelser som Marie kom med i programmet førte imidlertid til

over hennes og Knut Hamsuns liv. Brevene presenteres her av Hamsun-kjenneren Lars Frode Larsen.

AV LARS FRODE LARSEN

ner i dette liv»

benhavn på hjemturen. Denne herre skrev da til min mann og spurte hvor det blev av pengene hans nevø hadde fått lane og skulde sende nar han bare kom hit til Nørholm til sin onkel. Det var da Knut for alvor tok op kampen for eneretten til sitt navn.» Hamsuns rettssak mot broren og brorsønnen endte for øvrig med et rettsforlik der de innstevnede, mot et større engangsbetøp, gikk med pā aldri mer ā bruke Hamsun-navnet.

I 1957 startet Doery Smith sitt eget tidsskrift, *Segelfoss Tidende*. Det utkom med i alt 11 numre frem til 1960. Innholdet besto i hovedsak av hamsuniana og artikler om forholdene i norsk press. Marie syntes dette var et glimrende foretak. Hun bidro selv med artikler, og «Tidende» ble, sammen med hennes egne og familiens Hamsun-bøker, solgt til turistene pā Nørholm. Smith sendte lange spørsmåls-lister til Marie for ā få stoff til sitt tidsskrift. Samvittighetsfullt satte Marie seg ned og skrev enda lengre svar tilbake.

Sommeren 1959 hadde hun vært pā Hamarøy for første gang pā 42 år. «Gjensynet var en stor opplevelse for meg», forteller hun, tydelig beveget. «Jeg var glad for ā treffe sā mange gamle kjente, eller barn av kjente fra den gang. Alt var jo meget forandret, ingen grā og fattig bygd mer. (...) Pā Skogheim var det kommunale kontorer, vi gikk ikke inn. Huset var bygget pā, uthuset revet, bare Knuts «borgstue» sto som før. Men jeg husker ikke at utsikten med fjellene Storforra og Litlforra var sā vakker. Vi var pā kirkegården, den har alltid virket sterkt pā meg. Når jeg tenker pā Knuts barndom er den med, nesten mer enn den gamle prestegården. Jeg hadde ikke sett gravstøttene til Knuts foreldre før, de var ikke prangende blandt alle de andre. Knut visste hvordan de skulle være. Som Per og Tora selv hadde vært, enkle, men godt synlige.»

«Jeg ligger alene i min hule og ser i taket ...»

De siste ārene hun levet mātte Marie tilbringe mye av sin tid til sengs. Det var knærne som ikke lenger ville bære henne. «Jeg er jo nu 88 1/2 år og føler det går sterk nedover med meg», skriver hun i 1968 — året før hun døde. «Jeg ligger alene i min hule og ser i taket (...) Jeg tenker pā at K.H. i den hengseende hadde det storveies, han hadde alltid en hand ā holde i, nār han syntes sā.»

Som et apropos til den stadig tilbakevendende debatt — bl.a. i byen Grimstad — om man skal tillate oppstilt en Hamsun-byste eller om det kan forsvares ā gi en offentlig plass eller gate navn etter dikteren, kan det være fristende avslutningsvis ā gjengi Marie Hamsuns eget humoristisk-ironiske forslag i sā mātte. Som svar pā Smiths spørsmål hvorvidt hun kjente til om Knut Hamsun hadde fått noen vei eller gate oppkalt etter seg, svarte hun (i 1966): «Jeg har ikke hørt om noen. Her i Grimstad kunde man jo passendevis opkalle den veien han selv omtaler i sin siste bok (*Pā gjengrodde stier*, 1949), han prøvde ā lure sig ned i postkassen, men ble tatt i armen av politiet og leid op til sykehuset igjen.»

Brevene fra Doery Smith til Marie Hamsun vil om kort tid bli overlevert Universitetsbiblioteket i Oslo og dermed bli gjort tilgjengelige for forskere og andre interesserte.

en reaksjon fra Almar Bjørnefjell, sønn til Knut Hamsuns yngste bror Thorvald. Almar hevdet na at verken han eller faren gikk tapende ut av den navnesak som dikteren i 1922 hadde anlagt mot far og sønn for ā få frakjent dem retten til bruk av Hamsun-navnet (skrevet uten «d» til slutt).

Maries opplysninger i brev til Doery Smith gir oss nā en bedre mulighet til ā forstå hvorfor dikteren kunne gā til rettssak for noe som for utenforstående unektelig kunne virke noksā bagatellmessig. Saksanlegget ble nødvendig, forteller Marie, fordi Almar ikke hadde vært til ā styre: «Utpresser na jeg si jeg synes han har vært overfor K.H. Som faktisk hjalp ham mens han var helt ung, bl.a. med et lengere utenlandsopphold i Tyskland og videre ut i Europa. Idet han nemlig skrev en slags attest til ham. Der stod at hvad den unge mann dudde til, kunde han ikke vite, men det var hans nevø og han bad om at man mātte la ham prøve sig. Selvfølgelig fløt han pā papiret, i Tyskland frem for alt, men det varte ikke sā lenge, sā fikk K.H. nød-rop fra den gode Almar, som satt i fengsel i Tyskland (via faren). Utenlandsreisen endte da med at den unge Almar Hamsun svadlet en mann i Kø-

Kronikk/kontaktpersoner

Normann Kirkeide	55 21 46 03
Jan H. Landro	55 21 46 97